

זה לא אנתנו, זה החברים שלנו

אורלי קסטל-בלום: טקסטיל, הוצאת הספרייה החדשה הקיבוץ המאוחד 2006, עמ' 220

"ברחוב יוכבד בת-מרים פינת אלכסנדר פן עמדה מונית באורות דלוקים ומנוע כבוי". אמנם אין לי שום מסמך שיעיד כי תגובתי נורמליות, אבל כבר במשפט הפתיחה החסכני והעמוס הפותח את טקסטיל, מצליחה אורלי קסטל-בלום להצחיק אותי. בחירת שני הרחובות על שם שני משוררים חשובים בני אותה תקופה, שאיש בתל אביב אינו מכיר, הדיוק בציון קרן הרחובות, שחשיבותו מפוקפקת, האורות הדלוקים והמנוע הכבוי המעידים על שעת לילה, וכן כל המשפט הפשוט תחבירית האומר, כי אנו על ספו של ז'אנר ספרות מתה - הוא מבדה. כל הפיסקה הזאת שלי על הצחוק המובלע באה להוכיח שאת אורלי קסטל-בלום יש לקרוא בשיהוי ובהתעכבות על כל מילה. מי שקורא אותה ברהיטות, כקרא רומן עלילתי מהשורה, מחמיץ את כל אבני ההן הזורעים לאורך נפתלות העלילה. ויש עלילה מרתקת.

תיאור הטבע הפרטני, שיבוא אחר משפט המפתח עם ציון הצמחייה בשמה הלטיני המקצועי, אף הוא איננו בבחינת תשלום מס ספרותי - שרוב הקוראים מדלגים עליו וגם מבקרים ישרי לב - אלא נועד לשמש מטונימיה למצב הסוציו-אקונומי של הבורגנות הישראלית החדשה. עשירון עליון, מאיון עליון ואלפיון עליון, שמתבדל בשכונה מתוכננת לתפארה בשם "תל ברוך צפון" ובהמשך מכונה בראשי תיבות תב"צ להבדיל מ"תנצ"בה" המאפיין את "קריית-שאל-דרום" הסמוך לבית העלמין, כי בכלל "צפון" הוא בעל קונוטציה חיובית בתל אביב, שלא כ"דרום" שהוא לעולם האזור הישן והירוד. בכינוי השכונה החדשה "הם קיפלו בעורמה את המוות, הבלאי והכליה", כשפניהם אל המחר ואל התקווה. השכונה מוקפת באילנות דקל הקוקוס הצורכים אך מעט מים, ולמרות שכולו עכשוויות והווה, הוא מציג מראית עין של ישן ושורשי. והרי לך כל ארץ ישראל במשפט אחד. חוץ מזה הם נטעו במקום "ביטחון שהמקום ישרוד גם מלחמה" (עמ' 120), מה שחסר לפרברים אחרים של תל אביב.

כתיבתה ריאליסטית במלוא מובן המילה, באיזה ריאליזם מקיף ומשוגע, הדומה אולי לגוגול הרוסי. כל הדמויות המלאות מאוד הן חברות וחברים שלי, אני מכירה אותן מהסביבה. הן לא אני, ולכן לא היה לי רגע אחד של אמפתיה, צער או הודהות כלפיהם אלא תחושת לגלוג מתמדת. אם הרומן נפתח כרומן בלשי הוא מתגלגל בהמשך לסאטירה גרוטסקה ופארודיה אינסופיות, לא גסות ולא בוטות אלא רומזות, המאוכלסות בחבורת אגואיסטים אקסצנטרים, דורשי טובת עצמם, ישראלים או ישראלים לשעבר, שכל מניעייהם המוצהרים מכסים

בעוקצנות על המניעים האנוכיים המובלעים.

עירד ואמנדה גרובר הם זוג לתפארה, שהעמידו שני צאצאים נורמטיביים המשרתים בצבא ומבצעים בו תפקידים טיפוסיים בהצטיינות יתרה. קודם כל, מזכירה לי אמנדה חברה אמיתית שלי היוצאת ובאה בבתי חולים בדרום אמריקה לעשות ניתוחים פלסטיים, כל פעם באיזה איבר אחר בגופה, וחרף שבעים שנותיה פניה כפני תינוקת, ובכל זאת היא נראית קשישה עם אי אילו יסודות לא

פרופורציונליים, שאינם יוצרים תמונה קוהרנטית המוכרת לנו מהטבע. היציבה, למשל, אינה מסתדרת עם מורד הצוואר, משהו שאינו מן הטבע, כמו בציורי האם הקדושה עם התינוק מימי הביניים, שגופו תינוקי והבעת פניו וקנה. אבל היכן מתחיל אצל אמנדה אותו שיגעון בלתי נמנע "שבהיותה אשה בריאה היא נכנסה ויצאה בניתוחים פלסטיים" (עמ' 15). עתה היא עומדת לפני הניתוח השמיני, שבו תשייף ותשתיל את השכמות, שהזיו הגרמי שלהן נשחק עם השנים. מי בכלל רואה את השכמות שלה, והרי איננה דוגמנית צילום, ועם תוספת מעטה של אבסורד נותר לה לעשות עוד ניתוח פלסטי אחד, "השתלת מבט", משום שהמבט באמת מסגיר את המבע הקשיש. וכאשר שיפצה את ביתה "הפכו המשפצים ימין לשמאל - שזה נורמלי - ותקרה לרצפה" - שוב האבסורד הקומי. ואגב, אמנדה אינה בטלה, היא בעלת מפעל לייצור פיזמות לחרדים שאין בהן חשש שעטנו, ומכאן כותר הספר "טקסטיל".

כולם שם בעלי מוזרויות. בעלה הגאון עירד גרובר הוא זוכה פרס ישראל על המצאתו המדהימה של מדרגות נעות לוליניות, והוא עומד עתה לפני זכייה בפרס נובל על המצאה תושיע לא רק את ישראל במלחמותיה הבאות, אלא תהיה מעין מ"מ"ט עולמי המתקרא מדי "מטי"ת", היינו: מדי טרור. החוקר הדגול מתמחה עכשיו בעכבישים מפותחים, שקוריהם חוקים מקורי העכביש המצוי, קורים שקופים, קלים ובלתי נראים בעובי של חוטי תיל. הפרופטור כל כך נישא מעם שהוא סובל מוורטיגו: "בשל הוורטיגו, ובשל האימה שנתקף לפני הוורטיגו וגם תוך כדי הוורטיגו, כלומר האימה מפני הוורטיגו עצמו" (עמ' 142) ניתן לנו להבין שמיודענו ניצב על פסגת העולם, גובה חברתי שמפיל עליו פוביות מובנות בהחלט של פחד גבהים.

הבן המוצלח, שהוא צלף מצטיין, קורא את מיטב הקלאסיקה העולמית באופן רוחבי כדי לאזן את הראייה האורכית המסייעת לו לטווח בסיכולים ממוקדים. חלומו הוא לנסוע אחרי הצבא להליווד להשתלם כצלם פפרצי, הנדרש אף הוא לראייה אורכית, שבה הוא מצטיין, וכך יהפוך ל"מלח הארץ"

אורלי קסטל-בלום
טקסטיל

כמו טובים שבכנינו היורדים אחרי צבא לעשות עסקים בוויים ומבטיחים מכוח יזמותם הבלתי נלאית. חוץ מזה הוא מאוד מוסרי, שכן יש לו אותו יסוד שבלעדיו לא תתכון מוסריות "היה לו כישרון להיכנס לרגע לנעליו של הזולת, ולכאורה זה היה מנוגד לחלוטין לעובדה שהוא צלף מעולה. אבל לנעליהם של היוריים שלו לא נכנס" (עמ' 130).

אחותו, שמילאה אף היא את תפקידה הצבאי לברר להורים שכולים על נפילת בנם,

נמצאת עכשיו בתקופה טבעונית-אורגנית בהיותה מוקסמת מהאידיוט התורן שלה, ועולה לשימון הנגב בעקבותיו, תוך שהיא משילה מעצמה את כל בגדי המותגים, שאליהם הורגלה ואליהם תשוב, עם תום עונתה האורגנית. הכל כאמור ריאליסטי לחלוטין.

קסטל-בלום מיטיבה לתפוס את הטיפוסיות של הדמויות, ועוד יותר את הטיפוסיות שבשפה. ניב לשון שאיזה מישוה אינטלקטואלי בסדנה מפריח, והכל מחרים מחזיקים ומדברים אינטלקטואלית, כמו בניב "ממקום של", שכבר עלה לי על העצבים עוד לפני הקטע המבריק שלה: למשל, בני הווג סגל היו הראשונים בארץ שאמרו "אני מדבר ממקום של..." הם אלה שהמציאו את תרבות ה"מקום" בשפה העברית, וכל מיני דברים מופשטים הפכו למקומות. היו מקום של כאב, מקום של בדידות ותסכול, מקום של רוצה לעזור, מקום של חמלה, וכדומה. הם היו הראשונים שהבחינו, כי מי שמדבר ממקום של כעס אינו יכול לדבר עם מישוה המדבר ממקום של קבלה" (עמ' 70), ולפסיכולוגים היתה אורה ושמחה שהם מדברים ממקום של, ותוך כדי שהיא מלעיגה על האחרים, מתחילה גם היא לדבר כל הזמן ממקום של משהו, כאומרת אינני טובה מדמויותי האוויליות. באופן זה היא תורמת למלאות כל הדמויות. אין אצלה דמויות שוליות, הן מקיפות את כל החוגים בכל החוליים, הנכויות והלקויות החברתיים הרחוקים, היא מטפלת במעוגל בכל שפע הדמויות הנקרות בדרכי העלילה, ואפילו אותו נהג שנזכר בחטף פעם אחת בלבד, כשהוא מחכה במונית בשורת הפתיחה הנ"ל, זוכה להעמקה כבעל תשובה המייצג עוד תופעה ישראלית חולנית (בעיניו). וישנה עוד טיפוסית הראויה לעיצוב, החוקרת בהט שיושבת באמריקה ואליה נוסע עירד גרובר כדי להחליף אינפורמציות בחקר העכבישים, והיא מצטטת לו בלא הרף מן הסלנג האמריקאי של אזור הדמדומים כגון שליכום יש בכלל משישה ממדים ולא שלושה כמקובל, כביטוי לריקנותה של החשיבה האמריקאית הפופולרית.

מבחינה לשונית עושה קסטל-בלום סאלטות וירטואוזיות המחייבות קריאה אינטנסיבית ופעולה כמאמר המשורר הצרפתי פול ורלן לגבי הפרווה

הפוטנציאל. ניתוח הטקסט שונה בביקורת המופנית למי שטרם קרא, מזה המנהל שיח עם מי שכבר קרא. הטעמתי את הקורא שלי רק בטעימות, שכן קסטל-בלום היא בעיני סופרת מעולה וייחודית, ומרגיז אותי שאף פעם אין מזכירים אותה בנשימה אחת עם ארבעת הסופרים הגדולים הקאנוניים, שאחדים מהם נופלים ממנה מכל בחינה. אמירותיה הן חברתיות, מקומיות וכלל אנשיות, פסיכולוגיות וקומיות, ריאליסטיות ואבסורדיות, והשבח לאל - לא פוליטיות. בלי יחסי יהודים ערבים ובלי להיגרר לבעיות המוסריות שבכיבוש השטחים. זה לא אצלה, שישאר אצל סופרים אחרים.

האם עוול אי הקאנוניזציה שלה נובע מסיבות מגדריות חלילה? והרי אינה כותבת כלל ספרות לנשים.

יהודית אוריין

עכשווית, מודרנית, פרועה ומשתובבת. כך היא מציאה ביטוי "תיקון קרמטי" מלבב במובן של קרמה, בצד "אין לה סיי". היא מסוגלת להתנסח בגחמנות מדליקה עם פסוק "שני גברים ששוטמים זה את זה". מאיפה שלפה את האנטיקה של הפועל "שוטם", שאיש כבר אינו משתמש בו. היא ממריאה לפסגות של הומור אירוני מבריק בטכניקה ספרותית של סמיכות פרשיות הן באירועים והן בשפה, מה שקוראים בלשון אקדמאית juxtaposition. כך למשל חוקרת העכבישים האמריקאית מכונה בהט בעוד אחותה הקרויה שוהם היא ארכנופובית, הלוקה בבעת עכבישים, או: "לאחר הגירושים עברו רנדל ואמילי בוסטון, לבוסטון" (עמ' 79). ועדיין טרם אמרתי מקצת שבחה של קסטל-בלום, שכן אני תמיד נמנעת מסיפור העלילה וגילוי הסופים כדרכם של מבקרים אחרים, על מנת שלא לתסכל את הקורא

ש"המוסיקה היא לפני הכל". איני מעלה בדעתי עוד פרוזאיקן עברי כל כך מוסיקלי. "ישראל מפחידה כמו עיראק. עפולה ופלוג'ה, כרכור וקירקור, מה כבר ההבדל?" והרי יש לנו שתי פלוג'ות אחת כאן ואחת בעיראק, וכרכור עם קירקור הרי אין להן כל קשר אלא קשר מצלולי בלבד. זוהי מוסיקה. כפורצת דרך אין היא משתמשת במילים עבריות מצלצלות כאצעדות, אין היא מסתייעת בתאורוס, ואינה מתגנדרת ומעכסת כעמיתיה טובי הסופרים העברים המפגינים שליטה במכמני השפה ומגנפנים בה. עם כל זגוגי העלילה אין אצלה שום דבר אקראי, לא סטייה לא דמות ולא ניב, הכל מתוכנן בלי שירגשו אצלה שום מאמץ או תבנית מלאכותית. ישירה ורומנטית, מאוד קומפקטית, עולה וגולשת בכל המשלבים הלשוניים בסלאלום של הררי שווייץ, מאחה אותם לכדי שפה

יהודים היה סב יהודי אהד" (עמ' 136).

חוקי נירנברג הגדירו את הקטגוריות, אך בהעדר שיטה "מדעית" לזיהוי "מישלינגים" על פי תכונות גופניות, הביאו לפנייה לארכיבי הכנסייה או לרישומי בתי המשפט המקומיים כדי לקבל ראיות באשר להשתייכותו הגזעית של הנחקר. במציאות האבסורדית, שבה הוחרמו מישלינגים בקרב בני משפחתם היהודים עת המירו את דתם, מציין המחבר ש"אין זה מפתיע כי היו יהודים אורתודוקסים שקיבלו בברכה

"נוצר מצב נורא כאשר לוטנט יואכים כהן ביקר את אביו היהודי במחנה וכסנהאוזן ב-1943 כשהיה בחופשה. מפקד המחנה ההמום התקשה להבין כיצד יכול כהן להיות קצין שריון מעוטר" (עמ' 170). כשנתפס היהודי למחצה ורנר אייזנר שוכב עם ארית שהרתה לו, נשלח בידי האס-אס לאושוויץ; לאחר שירד מהרכבת "ועמד בתור לתאי הגזים, הוא שלף תמונה של עצמו במדים וצעק 'כעת אתם עומדים להשמיד חייל בוורמכט'. לאחר שבחן את התמונה, שלף אותו

איש האס-אס מהתור והציל את חייו" (עמ' 179). מקביעת היהודיות נקבעה מידת החלקיות של היהודיות לעומת האריות. בנקודת המוצא, כמו ההלכה היהודית, טענה גם הדוקטרינה הנאצית, שיהדותו של אדם היא תכונה העוברת בתורשה, אבל היטלר טען שאב מעביר יהדות לילדיו בדיוק כמו אם יהודייה (עמ' 31).

בשנת 1935 הולידו חוקי נירנברג שני סיווגי גזע חדשים: יהודי למחצה (מישלינג יהודי דרגה א'), ורבע יהודי (מישלינג יהודי מדרגה ב'). ליהודי למחצה היו שני סבים יהודים, לרבע יהודי היה סב אחד. מכיוון שמדיניות הגזע הנאצית הגדירה כל בן הדת היהודית כיהודי מלא, מבלי להתחשב במוצא אבותיו, הרי שרוב המוגדרים "מישלינג" היו למעשה נוצרים. מחוקים אלו השתמע שכל מי שבדמו פחות מ-25% של "דם יהודי" לא ייחשב ליהודי (עמ' 49). יהודים ממש נחשבו מי ששלושה או ארבעה מסביהם היו יהודים. "על פי היטלר, אדם שהוא יהודי ביותר מחמישים אחוזים, לא ניתן עוד להצילו, והוא בחזקת רע. ליהודים למחצה היו שני סבים יהודים, ולרבע

איש האס-אס מהתור והציל את חייו" (עמ' 179). מקביעת היהודיות נקבעה מידת החלקיות של היהודיות לעומת האריות. בנקודת המוצא, כמו ההלכה היהודית, טענה גם הדוקטרינה הנאצית, שיהדותו של אדם היא תכונה העוברת בתורשה, אבל היטלר טען שאב מעביר יהדות לילדיו בדיוק כמו אם יהודייה (עמ' 31).

בשנת 1935 הולידו חוקי נירנברג שני סיווגי גזע חדשים: יהודי למחצה (מישלינג יהודי דרגה א'), ורבע יהודי (מישלינג יהודי מדרגה ב'). ליהודי למחצה היו שני סבים יהודים, לרבע יהודי היה סב אחד. מכיוון שמדיניות הגזע הנאצית הגדירה כל בן הדת היהודית כיהודי מלא, מבלי להתחשב במוצא אבותיו, הרי שרוב המוגדרים "מישלינג" היו למעשה נוצרים. מחוקים אלו השתמע שכל מי שבדמו פחות מ-25% של "דם יהודי" לא ייחשב ליהודי (עמ' 49). יהודים ממש נחשבו מי ששלושה או ארבעה מסביהם היו יהודים. "על פי היטלר, אדם שהוא יהודי ביותר מחמישים אחוזים, לא ניתן עוד להצילו, והוא בחזקת רע. ליהודים למחצה היו שני סבים יהודים, ולרבע

חיילים ארים ממוצא יהודי

בריאן מארק ריג: החיילים היהודים של היטלר, הסיפור שטרם סופר על חוקי הגזע הנאציים ועל החיילים ממוצא יהודי ששירתו בצבא גרמניה, הוצאת מטר 2005, 455 עמ'

בשנים 1994-1998 ראיין בריאן מארק ריג ארבע מאות ושלושים חיילים ממוצא יהודי, ששירתו בוורמכט הגרמני במלחמת העולם השנייה. ספרו, שאינו קל לעיכול, מעצם נתצו את קו התיחום הבלתי עבר בין יהודים לנאצים, משרטט מציאות שדומה כי היא אף מכחישה את עצמה.

התערותם של היהודים בגרמניה היתה כה איתנה, עד כי היהודי ד"ר מקס נאומן, מיוזר דימוס, שלחם במלחמת העולם הראשונה, כתב להיטלר ב-20 במרס 1935 (כשנתיים לאחר עליית הנאצים לשלטון) שהוא ותומכיו מצדדים "במפלגת היטלר, בגירוש בכוח את האוסטיוודן מגרמניה" (עמ' 28). מארק ריג מתמקד בנושא החיילים בני התערובת ששירתו בצבא הגרמני, ומסביר שבניגוד להנחה המקובלת "הוכח כי לפחות 150,000 'מישלינג' שירתו בוורמכט. חלקם הגיעו אף לדרגות גנרל ואדמירל" (עמ' 295).

ריג מציג דוגמאות רבות, המכבידות על הקורא הממוצע, מה גם שיש לא מעט חזרות מיותרות, ודומה שבעריכה קפדנית ניתן היה לפרוס את היריעה בצורה בהירה וקצרה יותר.

הספר מגולל סיפורים רבים של חיילים שלחמו על זכותם לשרת את ארצם, תחת המשטר הנאצי. לא מעט אבסורדים עולים מהספר, שעין של במאי רגיש יכולה היתה להפכם לתסריט ייחודי. כך למשל